

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра політології та публічного управління

СИЛАБУС

ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПОЛІТИЧНИХ ЗНАНЬ

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

галузі знань: 01 Освіта/Педагогіка

за спеціальністю: 014 Середня освіта (Інформатика)

Освітньої програми: Середня освіта. Інформатика

Луцьк – 2020

Силабус навчальної дисципліни циклу загальної підготовки «Основи громадянського суспільства та політичних знань» підготовки бакалавра, галузі знань: 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю: 014 Середня освіта (Інформатика), освітньої програми: Середня освіта. Інформатика. Луцьк, 2020. 15 с.

Розробник: **Бортніков В. І.**, доктор політичних наук, професор кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки

Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри політології та публічного управління

Протокол № 1 від 31.08.2020 р.

Завідувач кафедри: Ярош О. Б.

@ Бортніков В. І., 2020

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка Спеціальність: 014 Середня освіта (Інформатика) Освітня програма: Середня освіта. Інформатика Перший (бакалаврський)	Загальної підготовки
Кількість годин/кредитів 120/4		Рік навчання: 2
		Семестр: 3
ІНДЗ: є		Аудиторні: 54 Лекції: 24 год. Семінарські: 30 год.
		Самостійна робота: 62 год.
		Консультації: 4 год.
Мова навчання	Українська	Форма контролю: екзамен

II. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧА

III: Бортніков Валерій Іванович

Науковий ступінь: доктор політичних наук

Вчене звання: професор

Посада: професор кафедри політології та публічного управління

Контактна інформація (номер мобільного зв'язку, електронна адреса):
+380675819851, bortnikov.v@gmail.com

III. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

1. Анотація курсу

Навчальна дисципліна «Основи громадянського суспільства і політичних знань» є дисципліною циклу загальної підготовки для ОПП «Середня освіта. Інформатика». Її зміст визначено двома змістовими модулями: Змістовний модуль 1: Суспільство, політична влада та її носії. Змістовний модуль 2: Політичні інститути та – процеси. Також у навчальній дисципліні обов'язковим елементом є ІНДЗ.

За своїм змістом курс відноситься до предметного поля історії й теорії політики, розвитку демократії та громадянського суспільства, який представлено як сукупність теоретико-методологічних і практично-політичних аспектів дослідження суспільно-політичної сфери суспільства із врахуванням світового та вітчизняного досвіду.

Завданням курсу є поглиблення знань здобувачів, одержаних ними в результаті засвоєння теоретичних курсів дисциплін гуманітарного циклу, формування умінь щодо використання прикладного дослідницького інструментарію для аналізу поточних політичних процесів.

2. Пререквізити/постреквізити

Пререквізити: курси соціально-гуманітарного циклу за навчальним планом у першому семестрі.

Постреквізити: курси соціально-гуманітарного циклу за навчальним планом у другому та наступних семестрах.

3. Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета – формування у здобувачів уявлень про сферу суспільно-політичних відносин, громадянське суспільство, політичні інститути та процеси.

Завдання – розкриття змісту предметного поля історії і теорії політики, розвитку демократії та громадянського суспільства, які представлено як сукупність теоретико-методологічних і практично-політичних аспектів дослідження суспільства із врахуванням світового та вітчизняного досвіду, формування умінь щодо використання прикладного дослідницького інструментарію для аналізу поточних суспільно-політичних процесів та викладацької діяльності.

Форми навчання: лекція, семінарське заняття, усне опитування, письмові контрольні роботи, самостійна робота, індивідуальна робота, творче завдання (виконання ІНДЗ).

4. Результати навчання (компетентності)

Навчальна дисципліна «Основи громадянського суспільства та політичних знань» надає інтегральну компетентність, а також загальні та спеціальні компетентності. Зважаючи на викладанні цієї дисципліни у 3-му семестрі компетентності як результат мають проміжний етап у формуванні фахівця.

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій і методів освітніх наук та інформатики, зокрема опанування інформаційних технологій, і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації навчально-виховного процесу в середній школі.

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність).

ЗК2. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети.

ЗК3. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК6. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК7. Здатність знаходити, обробляти, інформацію з різних джерел, аналізувати та синтезувати на основі перевірених фактів та логічних аргументів.

ЗК8. Здатність до самовизначення мети діяльності, самостійного пошуку знань, їх осмислення, закріплення, формування та розвитку умінь і навичок.

ЗК9. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.

ЗК10. Здатність застосовувати навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК11. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

СК 2. Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси.

СК3. Здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі.

СК 5. Здатність застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні та Internet-технології для управління та забезпечення якості навчально-виховного процесу в середніх закладах освіти.

СК 18. Здатність до системного мислення, застосування методології системного аналізу для дослідження складних проблем різної природи, методів формалізації та розв'язування системних задач, що мають суперечливі цілі, невизначеності та ризики.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Демонструвати знання психолого-педагогічних і комунікаційних теорій, теорій навчання й виховання, основних напрямів та перспектив розвитку освіти та педагогічної науки в Україні.

ПР 24. Розробляти та підбирати навчальне, інформаційно-методичне й технічне забезпечення із використання різних освітніх та комунікаційних платформ.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Сам. роб.	Конс.
Змістовний модуль 1. Суспільство, політична влада та її носії					
Тема 1. Теоретико-методологічні засади вивчення громадянського суспільства		2	2	4	1
Тема 2. Політика і влада як суспільні явища		2	2	4	1
Тема 3. Політичні еліти та лідерство		2	2	4	-
Тема 4. Демократія і права людини в сучасному світі		2	4	4	-
Тема 5. Політична культура та ідеологія. Основні ідеологічні течії сучасності		2	4	4	-
Тема 6. Соціальні спільноти і політика		2	2	4	-
Разом за змістовим модулем 1		12	16	24	2
Змістовний модуль 2. Політичні інститути та процеси					
Тема 7. Політичні системи та політичні режими		2	4	6	1
Тема 8. Державна влада і місцеве самоврядування		2	2	8	1
Тема 9. Політичні партії та партійні системи		2	2	8	-
Тема 10. Вибори та виборчі системи		2	2	8	-
Тема 11. Політичний процес. Політична діяльність та участь громадян у політиці		4	4	8	-
Разом за змістовим модулем 2		12	14	38	2
Усього годин	120	24	30	62	4

6. Питання до екзамену

1. Розкрийте зміст поняття «суспільство».
2. Охарактеризуйте стадії розвитку сучасного суспільства.
3. Розкрийте особливості становлення громадянського суспільства в Україні.
4. Інституційні характеристики громадських об'єднань в Україні.
5. Охарактеризуйте моделі взаємовідносин між владою та опозицією.
6. Сутність політичних еліт в демократичній державі.
7. Охарактеризуйте сутність макіавеллізму.

8. Визначте характерні риси політичного лідерства. У чому проявляється відмінність лідерства від керівництва?
9. Які типи лідерства Вам відомі і за якими критеріями вони визначаються?
10. Охарактеризуйте чинники, які впливають на формування політичних лідерів в сучасній Україні.
11. Визначить ідейні витоки і сутність тоталітаризму. У чому полягає його специфіка порівняно з демократією й авторитаризмом.
12. Розкрийте соціальну природу фашизму. Чи можливе виникнення фашизму сьогодні?
13. Охарактеризуйте поняття «демократія» у всьому багатстві його вимірів.
14. Охарактеризуйте економічні, соціальні та культурно-духовні основи демократії.
15. Розкрийте зміст та особливості структури Загальної декларації прав людини.
16. Розкрийте зміст політичної суб'єктності нації.
17. Радянська інтерпретація сутності націй і національних відносин в СРСР.
18. Головні проблеми та завдання формування української нації.
19. Технології легітимації та делегітимації політичної влади.
20. Технологія розв'язання політичних конфліктів із врахуванням регіональної специфіки.
21. Мобілізаційні технології у політичному процесі.
22. PR-технології як різновид політичних технологій.
23. Технології організації виборчого процесу.
24. Політичний акціонізм (політичний перформанс, гепенінг, арт-інсталяція, флешмоб, стрит-арт, боді-арт, краудфандинг, краудсорсинг).
25. Політичний протест та його форми.
26. Ненасильницький політичний протест як політична технологія.
27. Технології та методи боротьби проти недемократичних режимів за книгою «Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи».
28. Інституалізація громадянської активності під час Революції Гідності у формі майданів, загонів самооборони, комітетів громадської люстрації та ін.
29. Перебіг «кольорових» революцій у країнах Центральної та Східної Європи. Революційні події у країнах Північної Африки та Близького Сходу в контексті «арабської весни» XXI ст.
30. Теоретичні й технологічні аспекти переходу країн Центральної та Східної Європи до демократії в межах концепції «демократичного транзиту».
31. Структура регіональних розмежувань за етнокультурною та геополітичною ознаками.
32. Формування іміджу політичного лідера.
33. Класифікація брудних політичних технологій та засоби їх протидії.

34. Політична система в Україні.
35. Типи політичних режимів.
36. Політичний режим в Україні.
37. Сутність виборчої системи.
38. Типи виборчих систем.
39. Виборча система в Україні
40. Сутність політичної ідеології та її структура.
41. Типи політичних ідеологій.
42. Сутність політичних партій і партійної системи.
43. Типи партійних систем.
44. Партійна система в Україні.
45. Сутність політичної свідомості.
46. Сутність політичної культури.
47. Політична свідомість і культура в Україні.
48. Політичне лідерство та еліта в Україні.
49. Форми державного правління (республіка, монархія).
50. Форми адміністративно-територіального устрою (унітарна держава, федерація, конфедерація)
51. Сутність місцевого самоврядування.
52. Громада як основна територіальна одиниця.
53. Обласні, районні, міські, сільські, селищні ради у системі місцевого самоврядування України.
54. Громадські організації та рухи. Їх класифікація.
55. Засоби масової інформації та комунікації як складова громадянського суспільства.
56. Стан, проблеми та перспективи євроінтеграційної стратегії України.
57. Нормативно-правові документи як наукові джерела у політичній науці.
58. Інтернет-джерела у науковій роботі з політичної теорії та практики політичної діяльності.
59. Проблеми національної безпеки України на сучасному етапі державотворення.
60. Соціально-економічні та політичні витоки сучасного тероризму.

7. Теми індивідуальних науково-дослідних завдань (у формі реферату)

1. Форми правління республік або монархій (країна за вибором студента).
2. Політичні режими (за вибором студента).
3. Політичні партії та громадські організації країн світу (за вибором студента).
4. Політичні технології.

IV. Політика оцінювання

Оцінювання знань здобувачів освіти здійснюється під час поточного контролю за результатами виконання тих видів робіт, які передбачені силабусом (програмою) освітнього компонента

Підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою складається із сумарної кількості балів за: - поточне оцінювання з відповідних тем (максимум 40 балів); - модульні контрольні роботи (максимум 60 балів). Поточний контроль (40 балів) Модульний контроль (60 балів). Якщо за результатами семестру накопичено не менше 75 балів і студент погоджується із цим результатом, то оцінка за семестр може виставлятися без складання екзамену. В іншому разі студент складає екзамен; максимальна кількість балів, яку можна отримати на екзамені – 60 балів. Вони замінюють бали модульного семестрового контролю, поточний семестровий контроль при цьому зберігається.

Під час навчання учасники освітнього процесу зобов'язані дотримуватися академічної доброчесності: етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності Дотримання академічної доброчесності здобувачами передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати власної навчальної наукової, творчої) діяльності. Під час оцінювання результатів навчання студенти не користуються забороненими засобами (мобільний телефон, планшет, конспект, навчальна література, інші джерела інформації, в тому числі Інтернет-ресурси), самостійно виконують запропоновані завдання.

Здобувач вчасно здає усі види робіт. Викладач інформує про терміни здачі контрольних та самостійних робіт та виконання ІНДЗ.

Здобувач має можливість скласти іспит згідно розкладу заліково-екзаменаційної сесії, має право скласти іспит повторно, а також скласти іспит комісії, у яку входять представники кафедри та деканату. Якщо за ці три можливості іспит не складено, здобувач виключається зі складу студентів ВНУ імені Лесі Українки. В університетських положеннях є право на поновлення і повторного проходження навчальної дисципліни.

Розподіл балів, які отримують студенти

Засоби діагностики успішності: семінарські заняття (12 балів), написання ІНДЗ (10 балів), бонусні бали за активність (3), модульна письмова робота МКР (30 балів).

Змістові модулі оцінюються у 45 балів, з них 12 балів семінарські заняття, 3 бонусне оцінювання за активність, 30 письмова робота.

В оцінюванні змістових модулів враховується аудиторна робота студента. Кожне семінарське заняття оцінюється у 12 балів (1 – найнижчий, 12 – найвищий). ІНДЗ (індивідуальне навчально-дослідне завдання) оцінюється – 10 балів, контрольна робота – 30 балів. Кожний студент отримує 1 варіант КР із 2 питань, кожне питання максимально оцінюється у 15 балів.

Модуль 1 (поточне тестування)		Модуль 2 (ІНДЗ)	Модульні контрольні роботи	Сума
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	10	60	100
15 (12+3)	15 (12+3)			
Підготовка і робота на семінарських заняттях, – 12 балів (середній бал) (4 семінарських заняття, максимальна оцінка за кожне заняття – 12 балів) Бонусне оцінювання – 3 бали за модуль Модульна контрольна письмова робота №1 (30 балів)	Підготовка і робота на семінарських заняттях – 12 балів (середній бал) (4 семінарських заняття, максимальна оцінка за кожне заняття – 12 балів) Бонусне оцінювання – 3 бали за модуль Модульна контрольна письмова робота №2 (30 балів)			

Шкала оцінювання семінарського заняття (12 балів):

Критерії оцінювання: правильність відповіді; ступінь усвідомлення програмного матеріалу; вміння користуватись засвоєним матеріалом.

Рівень підготовки	Вимоги рівня підготовки згідно критеріям оцінювання	Відповідність умінь та знань вступника рівню підготовки	Бал за 12-ти бальною системою
Високий	Студент глибоко і в повному обсязі володіє програмним матеріалом, грамотно, вичерпано та логічно викладає його в усній або письмовій формі. При цьому знає рекомендовану літературу, виявляє творчий підхід і правильно обґрунтовує прийняті рішення, добре володіє різносторонніми уміньми та навичками при виконанні практичних задач	Вище середнього рівня вимог	12
		На середньому рівні вимог	11
		Нижче середнього рівня вимог	10
Середній	Студент знає програмний матеріал, грамотно і за суттю викладає його в усній або письмовій формі, припускаючи незначні неточності в доказах, трактовці понять та категорій. При цьому володіє необхідними уміньми та навичками при виконанні практичних задач	Вище середнього рівня вимог, але нижче попереднього	9
		На середньому рівні вимог	8
		Нижче середнього рівня вимог	7
Достатній	Студент знає тільки основний програмний матеріал, припускає неточності, недостатньо чіткі формулювання, непослідовність у викладанні відповідей в усній або письмовій формі. При цьому нетривке володіння уміньми та навичками при виконанні практичних занять	Вище середнього рівня вимог, але нижче попереднього	6
		На середньому рівні вимог	5
		Нижче середнього рівня вимог	4
Низький	Студент не знає значної частини програмного матеріалу. При цьому припускає принципові помилки в доказах, трактовці понять та категорій, виявляє низьку культуру оформлення	Вище середнього рівня вимог, але нижче попереднього	3

	знань, не володіє основними вміннями та навичками при виконанні практичних задач. Вступник відмовляється від відповіді на контрольні запитання	На середньому рівні вимог	2
		Нижче середнього рівня вимог	1
Дуже низький	Знання та вміння з програмного матеріалу практично відсутні		0

Бонусне оцінювання за модуль (3 бали)

3 бали ставиться за систематичну активність при підготовці до семінарських занять, доповнення, користування додатковою літературою.

2 бали ставиться за помірковану активність, деякі неточності у знанні програмного матеріалу. Впевнено і грамотно аналізує сутність політичних явищ і процесів, вільно володіє і оперує категоріальним апаратом, але при аналізі певних процесів і явищ допускає неточності.

0 балів з відсутність активності, слабку обізнаність із програмним матеріалом, але слабо обізнаний з працями визначних теоретиків, його відповіді бракує послідовності і логічної довершеності, аргументованості при аналізі конкретних подій, суперечностей і проблем.

Шкала оцінювання ІНДЗ (10 балів):

10-9 – відмінно (A)

Оцінка «відмінно» ставиться за систематизовано і ґрунтовно зібраний викладений матеріал. Студент користувався новітніми джерелами і має чітке уявлення про сутність політичної сфери суспільства.

8-7 – добре (BC)

Оцінка «добре» ставиться, коли студент виклав матеріал, але не систематизував зібраний матеріал. Водночас містить зауваження до оформлення роботи.

6-5 – задовільно (DE)

Оцінка «задовільно» ставиться, коли є глибокі порушення змісту і сутності у розкритті теми творчої роботи. Студент не має ґрунтовних знань про категорії і поняття, які необхідно засвоїти з курсу. Література, яка використовується при написанні роботі, не відображає тематичну розробку даної теми.

3-0 – незадовільно з можливістю повторного складання (FX)

Оцінка «незадовільно» ставиться, коли робота має несистемний, хаотичний характер, використана література не вірно оформлена, не чітко структурована, висновки не логічні. Робота має суб'єктивний характер і може вважатися науковою творчою роботою.

Шкала оцінювання контрольна письмова робота (60 балів):

Контрольна письмова робота (КПР) складається з двох питань. Кожне питання оцінюється максимум у 30 балів. Сума оцінювання двох питань складає оцінку за КПР.

Оцінювання кожного питання КПР:

30-24 – відмінно (A)

Оцінка «відмінно» ставиться за систематизований і повний виклад матеріалу по темі. Відповідь має основні частини: вступ, основна частина, висновки. Студент орієнтується у матеріалі, володіє основною проблематикою. вірно використовує основні поняття і категорії теми. Висновки логічні.

23-15– добре (BC)

Оцінка «добре» ставиться за загальне вірне виконання, але з певною кількістю суттєвих помилок.

14 – 8 – задовільно (DE)

Оцінка «задовільно» ставиться за виконання роботи, яке задовольняє мінімальним критеріям, але містить значну кількість недоліків.

7 - 0 – незадовільно з можливістю повторного складання (FX)

Оцінка «незадовільно» ставиться за відсутності володіння тематикою, знання матеріалу.

Загальне оцінювання ККР:

60-45 – відмінно (A)

44- 29 – добре (BC)

28-14 – задовільно (DE)

13-0 – незадовільно з можливістю повторного складання (FX)

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90–100	A	Відмінно	Зараховано
82–89	B	Добре	
75–81	C		
67–74	D		
60–66	E	Задовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)
1 – 59	Fx	Незадовільно	

V. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Джерела

1. Конституція України (із змінами 1997–2019 рр.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
4. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки: Указ Президента України № 68 від 26 лютого 2016. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй. Київ: Видано Департаментом громадської інформації ООН. 67 с.

Наукова та навчальна література

1. Мацієвський Ю. В. Як писати наукові роботи з політології?: навч. посібник. Вид. друге, перероб. і доп. / Ю. В. Мацієвський, В. М. Леbedюк. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2019. 162 с.
2. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: колект. моногр. / за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ: РІДНА МОВА, 2016. 744 с.
3. Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії / Дуглас Норт, Джон Волліс, Баррі Вайнгест; пер. з англ. Тарас Цимбал. Київ: Наш формат, 2017. 352 с.
4. Основи громадянського суспільства та політичних знань: навч. посібник / В.І. Бортніков, О. Б. Ярош, С. О. Байрак та ін.; за заг. ред. В. І. Бортнікова. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 456 с.
5. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ: Ін-тсоціології НАН України, 2015. 420 с.
6. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / пер. з англ. Тарас Цимбал і Роман Корнута. Київ: Наш формат, 2019. 608 с.
7. Ярош Я. Трансформація політичних партій в Україні: монографія. Луцьк: АКВА ПРИНТ, 2019. 274 с.